

Asia: VN/8757/2024

Kansallisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelma

Lausunnonantajan lausunto

Ovatko toimenpiteet linjassa lapsistrategian vision “luodaan aidosti lapsi- ja perhemyönteinen, lapsen oikeuksia kunnioittava Suomi” kanssa?

Osin

Miten lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman tavoitteiden toteutumista ja vaikutuksia tulisi seurata?

Arvioimme suunnitelmaa erityisesti kohderyhmiimme kuuluvien eli kehitysvammaisten ja vastaavaa tukea tarvitsevien (esim. autismikirjolla olevien) lasten näkökulmasta.

Kaikissa suunnitelman toimenpiteissä, eli myös muissa kuin lapsistrategiaryhmän vastuulla olevissa toimenpiteissä, sekä niiden seurannassa tulee huomioida läpileikkaavasti myös vammaiset lapset. Tietopohjaa on tämän toteuttamiseksi välttämätöntä edelleen kehittää (ks. vastaus seuraavaan kysymykseen). Seurannassa ja arvioinnissa tulee osana lapsivaikutusten arviointia tehdä myös vammaisvaikutusten arviointia. Myös vammaisten lasten hyvinvointia mittaavia perus- ja ihmisoikeusindikaattoreita tulee hyödyntää seurannassa.

Lisäksi seurannassa tulee huomioida kansainvälisten ihmisoikeussopimusten toteutumista valvovien elimien, kuten YK:n lapsen oikeuksien komitean, Suomelle antamat suositukset. Esimerkiksi LOS-komitean tuoreissa suosituksissa nousevat vahvasti esiin vammaisten lasten oikeudet liittyen mm. inklusiiviseen opetukseen ja kehitysvammaisten lasten laitossijoitusten vähentämiseen sekä vammaisten lasten osallisuuteen. Lapsistrategian toimeenpanotoimien tulee olla linjassa LOS-komitean suositusten kanssa.

Jo toteutetut sosiaaliturvan leikkaukset sekä kehysriihessä suunnitellut suuret lisäleikkaukset sosiaali- ja terveydenhuoltoon ja sote-järjestöjen rahoitukseen haastavat vahvasti lapsistrategian toimeenpanoa. Miten voidaan toimeenpanosuunnitelman mukaisesti kehittää kolmannen sektorin edellytyksiä tukea lapsia ja perheitä, huomioida paremmin erityistä tukea tarvitsevien lasten

palvelutarpeita tai vähentää lapsiperheköyhyyttä, kun samaan aikaan leikataan juuri haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja perheiden tarvitsemia palveluita ja etuuksia?

Tavoitteiden toteutumista on tärkeä seurata tiiviisti, ja sidosryhmät, mukaan lukien YK:n vammaissopimuksen 4 artiklan 3 kohdan edellyttämällä tavalla eri tavoin vammaisia lapsia edustavat järjestöt, tulee aktiivisesti osallistua seurantaan, jonka pohjalta suunnitelman toimenpiteitä tulee tarvittaessa myös muuttaa.

Lapsia koskevan tietopohjan riittävyys ja käytettävyys

Suomea sitova YK:n vammaissopimuksen 31 artikla edellyttää tiedonkeruuta ja tilastointia vammaisuudesta, jotta tunnistetaan vammaisten ihmisten oikeuksien toteutumisen esteitä ja voidaan kehittää menettelytapoja sopimuksen soveltamiseen ja toimeenpanoon. Tietopohja mahdollistaa myös oikeuksien toteutumisen seurannan.

Vammaisten lasten elämästä ja elinoloista puuttuu tietoa, jolloin hyvinvointivajeet ja erot eivät tule näkyviin. Tietoa puuttuu myös vammaisten lasten omista näkemyksistä ja kokemuksista. Tieto on tarve kerätä vammairyhmäkohtaisesti ja pyrkien paikkaamaan tunnistettuja/tunnistettavia tietoaukkoja. Yleisissä lapsille, nuorille ja perheille tehtävissä kyselyissä pitäisi huomioida vammaisuus ja erilaiset toimintarajoitteet vammairyhmittäin niin kysymyksissä kuin raportoinneissa. Tietoa puuttuu myös esimerkiksi vammaisten lasten oikeudesta yhdenvertaiseen oppimiseen ja koulunkäyntiin (esim. kaikki erityisen tuen oppilaat eivät ole vammaisia) sekä palveluista, kuten yleisten palveluiden ja erityispalveluiden käytöstä, palveluiden hakemisesta ja myönnettyistä palveluista.

Tietopohjan laajentamisessa on perusteltua hyödyntää edellisen lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman mukaisesti Tilastokeskuksen johdolla jo tehtyä työtä ja jatkaa sitä eteenpäin, huomioiden erityisesti haavoittuvassa asemassa olevia lapsia, kuten vammaisia lapsia, koskevat tietopuutteet.

Lasten yhdenvertaisuus ja eriarvoistumisen ehkäisy erityisesti haavoittuvassa asemassa ja syrjinnän vaarassa olevien lasten ja nuorten osalta

Toimenpide on erittäin tärkeä ja kannatettava, mutta kirjaus on liian ympäröivä ja vaatii konkretiaa. Haavoittuvassa asemassa olevien lasten ryhmä on hyvin laaja ja vaikka sitä itse strategiassa onkin avattu, ryhmän laajuus tulee näkyä myös toimenpiteissä. Kohdennettuja toimenpiteitä tarvitaan vammaisten lasten ja muiden haavoittuvassa asemassa olevien lasten yhdenvertaisuuden toteutumiseksi, vaikka onkin tärkeää, että heidät otetaan myös läpileikkaavasti huomioon kaikissa toimenpiteissä, mikä ei valitettavasti vielä riittävästi näy toimenpidesuunnitelmassa. Kehitysvammaisten Tukiliitto tekee muiden vammaisjärjestöjen tavoin tässä asiassa mielellään yhteistyötä.

Vammaisjärjestöjen yhteistyöjärjestö Vammaisfoorumi ry:n piirissä olemme päätyneet esittämään seuraavia konkreettisia ehdotuksia toimenpiteen sisällöksi:

1. Ensitiedon antamista koskevan Hyvä käytäntö -konsensussuosituksen päivittäminen ja laajentaminen

Viime kaudella lapsistrategian toimenpiteenä toteutettu ensitiedon antamista koskeva Hyvä käytäntö -konsensussuositus vaatii säännöllistä päivittämistä. Päivittäminen on suosituksen voimassaolon jatkumiseksi välttämätöntä viimeistään ennen kuin viisi vuotta on kulunut alkuperäisen suosituksen hyväksymisestä, mikä vaatii tällä hallituskaudella vähintään päivittämiseen valmistautumista ja riittävien resurssien varaamista siihen. Tärkeää olisi myös laajentaa suositusta lapsille itselleen annettavaan tietoon sekä muihin ikäryhmiin alle yksivuotiaiden lisäksi.

2. Kansallinen neurokirjon lasten toimenpideohjelma

Suomeen tarvitaan kansallinen neurokirjon toimenpideohjelma, johon kirjataan laaja-alaisesti ja sektorirajat ylittäen toimenpiteet neurokirjon lasten ja nuorten yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistämiseksi. Neurokirjon lasten mahdollisuuksia käydä koulua, opiskella, harrastaa ja tuntea kuuluvansa yhteisöön on parannettava lisäämällä arjen toimintaympäristöjen ja toimintatapojen esteettömyyttä (mm. koulut, palvelut, harrastukset) sekä ottamalla heidät erityisesti huomioon palveluita ja tukitoimia kehitettäessä perheitä ja läheisiä unohtamatta.

Neurokirjon lapset ja nuoret jäävät usein väliinputoajiksi palvelujärjestelmässä, koulussa ja opiskelussa, eikä heidän tuen tarpeitaan tunnisteta riittävästi. Tarvittavat palvelut ja tukitoimet viivästyvät usein, jolloin ongelmat kärjistyvät ja johtavat kalliimpien ja raskaampien palvelujen tarpeeseen. Palveluiden hajanaisuuden, ammattilaisten osaamispuutteen, koulunkäyntiin ja opintoihin liittyvän tuen puuttumisen sekä perusterveydenhuollon vaihtelevan neurokirjon tuntemuksen vuoksi haasteet heijastuvat herkästi myös henkilön läheisten elämään sekä koko perheen jaksamiseen.

3. Selvitys kehitysvammaisten ja autismikirjon lasten ja nuorten kaltoinkohtelusta ja toimenpiteet tilanteen korjaamiseksi

Julkisuuteen nousee säännöllisesti tapauksia, joissa kehitysvammaisten ja autismikirjon lasten ja nuorten ihmisoikeuksia on loukattu räikeästi ja heihin on kohdistettu laittomia rajoitustoimia palveluiden piirissä. Järjestöihin tulevien yhteydenottojen perusteella julkisuuteen nousevat tapaukset eivät ole mitenkään ainutkertaisia, vaan vastaavia vakavia ongelmia tulee säännöllisesti esiin näiden lasten ja nuorten sekä heidän perheidensä kanssa järjestöissä tehtävässä työssä. Kaltoinkohtelutapauksiin liittyy muun muassa ylilääkitsemistä, eristämistä, nälässä pitämistä, sitomista, pahoinpitelyä, liikkumisen rajoittamista sekä yhteydenpidon rajoittamista läheisiin. Kaltoinkohtelu on voinut jatkua vuosien ajan ennen paljastumistaan. Kehitysvammajärjestöt ja Autismiliitto ovat vaatineet selvityksen tekemistä kaltoinkohtelusta sekä toimenpideohjelman laatimista tilanteen korjaamiseksi. Kyse on erittäin vakavasta ja yhtä haavoittuvimmista

lapsiryhmistä koskevasta ihmisoikeusongelmasta, johon puuttumiseen täytyy löytyä riittävät voimavarat.

Myös vammaisten lasten kokemaan väkivaltaan ja kiusaamiseen tulee puuttua vahvoin konkreettisin toimin Vammaisfoorumi ry:n ehdottamin tavoin. Vammaiset lapset voivat muun muassa kouluterveyskyselyn vastausten perusteella muita ikäisiään selvästi huonommin ja kohtaavat enemmän henkistä, fyysistä ja seksuaalista väkivaltaa ja kiusaamista.

Myös Kehitysvammaisten Tukiliiton osaaminen on hyödynnettävissä toimenpiteiden suunnitteluun ja toteuttamiseen. Toimenpiteiden toteuttamiseen tulee varata riittävät resurssit.

Lapsi- ja perhepolitiikan poikkihallinnollinen koordinaatio

Poikkihallinnollisuus on kannatettava ja keskeinen periaate lapsistrategiassa ja sen toimenpiteissä. Poikkihallinnollisuus on välttämätöntä myös vammaisten lasten yhdenvertaisuuden ja oikeuksien toteutumisen kannalta elämän eri osa-alueilla.

Kuntien ja hyvinvointialueiden strategia- ja ohjelmatyön tukeminen

Tässä olisi kohderyhmiemme lasten ja nuorten näkökulmasta tärkeää korostaa vammaisjärjestöjen kanssa tehtävää yhteistyötä sekä kunnallisten ja hyvinvointialueiden vammaisneuvostojen roolia.

Lapsivaikutusten arvioinnin ja lapsibudjetoinnin vahvistaminen jatkuu

Lapsivaikutusten arviointi vaatii vammaisten lasten ja heidän tarpeidensa erityistä huomiointia, eli lapsivaikutusten arviointiin tulee sisältyä myös vammaisvaikutusten arviointi. Lainvalmistelijoiden lisäksi hyvinvointialueet ja kunnat tarvitsevat lapsivaikutusten (ml. vammaisiin lapsiin kohdistuvien vaikutusten) sekä myös lapsibudjetoinnin käyttöönotossa, käyttämisessä ja kehittämisessä edelleen konkreettista tukea, johon on tärkeää panostaa osana lapsistrategian toimeenpanoa.

Lapsen oikeuksista ja lapsistrategiasta viestiminen sekä lapsen oikeuksien koulutukset

Yhdymme tässä MLL:n näkemyksiin. Lapsille ja nuorille itselleen ja etenkin haavoittuvassa asemassa oleville lapsille tulee edelleen tuottaa tietoaineistoja lapsen oikeuksista. Ehdotus vammaisille lapsille suunnatusta tietoaineistosta heidän oikeuksiinsa liittyen esimerkiksi THL:n vammaispalvelujen käsikirjan yhteyteen on hyvin kannatettava. Myös esimerkiksi kulttuuri- ja kielivähemmistöt tulisi ottaa tässä huomioon. Moni vammaisen lapsi ja nuori kuuluu useaan eri vähemmistöön ja on myös sitä kautta erityisen haavoittuvassa asemassa.

Niin vammaisten lasten kuin muiden lapsiryhmien kohdalla on huomioitava kielelliset tarpeet. Vammaisten lasten kohdalla tämä tarkoittaa viittomakieliä, mutta myös muita YK:n vammaissopimuksen 2 artiklassa mainittuja kommunikointikeinoja sekä selkokieltä. Myös kognitiivinen saavutettavuus on tärkeää, kuten kielen selkeys ja yksiselitteisyys. Eri kieliversiot lienee tarkoituksenmukaisinta tuottaa valtakunnallisesti. Myös molemmat kansalliskielet on huomioitava tässä kokonaisuudessa. Tietoa on hyvä olla tarjolla monikanavaisesti.

Lasten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistäminen

Vammaisten lasten osallisuuteen tulee kiinnittää erityistä huomiota, koska heidän osallisuutensa toteutuminen on nykytilanteessa heikkoa. Vammaisilla lapsilla ei ole samanlaisia vaikuttamisen ja osallisuuden mahdollisuuksia kuin muilla lapsilla (ks. esim. oikeusministeriön arviointiraportti lasten osallistumisoikeuksista Suomessa, 2020). Tämä vaikuttaa siihen, että vammaisten lasten syrjäytyminen ja erityisyyden kokemukset alkavat varhain.

Lasten kuulemisessa ja osallistamisessa tulee huomioida myös lapset, joiden kommunikaatio ja vuorovaikutus on erilaista kuin muilla lapsilla. Lasta tulee kuulla hänellä käytössä olevilla menetelmillä mielellään lapsen omassa elinympäristössä. Erityistä huomiota tulee kiinnittää kuulemisen ja osallistaminen menetelmien monikanavaisuuteen ja saavutettavuuteen. Myös kognitiivinen saavutettavuus kuten kysymysten helppo ymmärrettävyys, selkeys ja konkreettisuus ja tarvittaessa selkokieli ovat tärkeitä.

Lasten ja nuorten, mukaan lukien haavoittuvassa asemassa esimerkiksi vamman vuoksi olevien nuorten, osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia tulee edistää myös lapsivaikutusten arvioinnin ja lapsibudjetoinnin yhteydessä.

Puuttuuko suunnitelmasta mielestäsi jotain olennaista? Huomioithan vastatessasi, että toimenpiteitä tehdään suurelta osin ministeriöiden virkatyönä ja vältetään päällekkäisyyttä muiden ohjelmien (esim. VANUPO, Demokratiaohjelma, Yhdenvertaisuustiedoksianto) kanssa.

Suunnitelmassa on toistaiseksi aika ohuesti toimenpiteitä, jotka selkeästi edistäisivät vammaisten lasten oikeuksien toteutumista. Ehdotamme konkreettisia vammaisten lasten oikeuksien edistämiseen kohdentuvia toimenpiteitä TP 4:ään Lasten yhdenvertaisuus ja eriarvoistumisen ehkäisy erityisesti haavoittuvassa asemassa ja syrjinnän vaarassa olevien lasten ja nuorten osalta (ks. tarkemmin TP 4):

1. Ensitiedon antamista koskevan Hyvä käytäntö -konsensusosuituksen päivittäminen ja laajentaminen

Viime kaudella lapsistrategian toimenpiteenä toteutettu ensitiedon antamista koskeva konsensusuusitus vaatii säännöllistä päivittämistä. Tärkeää olisi myös laajentaa suositusta lapsille itselleen annettavaan tietoon sekä muihin ikäryhmiin alle yksivuotiaiden lisäksi.

2. Kansallinen neurokirjon lasten toimenpideohjelma:

Suomeen tarvitaan kansallinen neurokirjon toimenpideohjelma, johon kirjataan laaja-alaisesti ja sektorirajat ylittäen toimenpiteet neurokirjon lasten ja nuorten yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistämiseksi. Neurokirjon lapset ja nuoret jäävät usein väliin putoajiksi palvelujärjestelmässä, koulussa ja opiskelussa, eikä heidän tuen tarpeitaan tunnisteta riittävästi.

3. Selvitys kehitysvammaisten ja autismitietäjien lasten ja nuorten kaltoinkohtelusta ja toimenpiteet tilanteen korjaamiseksi.

Toimeenpanosuunnitelmassa tulee näkyä, miten se nivoutuu yhteen muiden valtionhallinnon strategioiden ja suunnitelmien kanssa. Nyt toimeenpanosuunnitelmassa ei ole sellaista kattavaa eri suunnitelmien käsittelyä, jolla voitaisiin varmistaa, ettei niiden väliin jää lasten oikeuksien näkökulmasta olennaisia aukkoja. Toimeenpanosuunnitelmassa ei esimerkiksi toistaiseksi mainita lainkaan YK:n vammaissopimuksen kansallista toimintaohjelmaa, jota Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnan VANE:n johdolla ollaan parhaillaan laatimassa vuosille 2024-2027.

Toimeenpanosuunnitelmassa ja lapsistrategian käytännön toimeenpanossa tulee huomioida sidosryhmien osallistaminen myös sitä kautta, että lapsistrategian v. 2022 perustetun verkostotyöryhmän hallituskauden vaihduttua käytännössä loppunutta työskentelyä jatketaan ja osallistetaan verkostotyöryhmä tiiviisti lapsistrategian toimeenpanoon, kuten viime hallituskaudella onnistuneesti tehtiin.

Millaisin toimin lapsistrategia tuottaisi lisäarvoa lapsi- ja perhepolitiikan toimijoiden entistä parempaan kokonaiskoordinaatioon?

Vammaisten lasten näkökulmasta lisäarvoa tuottaisi erityisesti aktiivinen yhteistyö vammaisjärjestöjen kanssa.

Muut huomiot?

Sen lisäksi, että keskeistä olisi huomioida vahvemmin vammaisten lasten näkökulmat lapsistrategiaryhmän vastuulla olevassa haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiin liittyvässä toimenpiteessä (Lasten yhdenvertaisuus ja eriarvoistumisen ehkäisy erityisesti haavoittuvassa asemassa ja syrjinnän vaarassa olevien lasten ja nuorten osalta), ei voi liikaa korostaa sitä, että nämä näkökulmat tulee ottaa suunnitelmassa huomioon myös laajemmin, läpileikkaavasti. Nyt mukana on monia sinänsä kannatettavia toimenpiteitä, joiden osalta nousee vahvasti kysymys siitä, huomioidaanko niiden toteutuksessa riittävästi haavoittuvassa asemassa esimerkiksi vammansa vuoksi olevat lapset. Heidän huomioimistaan edistäisi vammaisjärjestöjen aktiivinen osallistaminen toimenpiteisiin YK:n vammaissopimuksen edellyttämällä tavalla.

Tämä lausumisprosessi on herättänyt huolta vammaisten lasten ja heitä edustavien järjestöjen osallistamisesta YK:n vammaissopimuksen edellyttämällä tavalla aktiivisesti, kun edes Vammaisfoorumi ei saanut suoraan tätä lausuntopyyntöä. Myös lausuntopyyntökysely on

rakennettu tavalla, josta väistämättä syntyy vaikutelmaa siitä, että muiden tahojen kuin lapsistrategiaryhmän vastuulla oleviin toimenpiteisiin ei ehkä edes nyt toivottaisi kommentteja.

Suunnitelmassa tulisi nähdäksemme näkyä vahvemmin kokonaisuus, jolla strategian tavoitteisiin tai ainakin eteenpäin niiden toteutumista kohti voidaan päästä tilanteessa, jossa toisaalta samalla on jo toteutettu ja on tarkoitus toteuttaa lisää lasten ja valitettavasti usein vahvimmin haavoittuvassa asemassa olevien lasten, kuten vammaisten lasten, sekä heidän perheidensä asemaa ja oikeuksien toteutumista heikentäviä leikkauksia sosiaaliturvaan ja palveluihin. Nyt mukana on monia sinänsä hyviä tavoitteita, mutta ne ovat kuitenkin aika pieniä ja pistemäisiä suhteessa siihen, miten niillä pitäisi toteuttaa lapsistrategiaa kokonaisuutena.

Lisäksi ihmetystä on herättänyt lapsistrategian verkostotyöryhmän toiminnan loppuminen hallituskauden vaihtumisen jälkeen. Sen osallistumisella lapsistrategian toimeenpanoprosessiin myös tällä hallituskaudella olisi voinut olla myönteistä vaikutusta esimerkiksi suunnitelman sisältöihin. On tärkeää, että verkostotyöryhmän toimintaa jatketaan.

Lopuksi haluamme nostaa esiin sen, miten esimerkiksi kuulemistyöpajassa 18.3. korostui aika vahvasti käytettävissä olevien resurssien vähyys. Liian niukkoja resursseja strategian toimeenpanoa varten ei voida pitää hyväksyttävänä, kun lapsistrategiaa toimeenpantaessa on keskeisesti kyse lapsille turvattujen perus- ja ihmisoikeuksien toteuttamisesta. Siitä "säästäminen" on myös näennäistä. Panostaminen lapsiin ja heidän oikeuksiensa parempaan toteutumiseen on yhteiskunnallisesti ja myös taloudellisesti sen sijaan erittäin kannattavaa.

Salisma Tanja
Kehitysvammaisten Tukiliitto ry